

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Κρήτης
Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (Παράρτημα Κρήτης)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

**«Από τον μονόλογο
του δασκάλου
στον ομαδικό διάλογο.
Φιλοσοφική σκέψη
και διερεύνηση
στην πρωτοβάθμια
σχολική τάξη»**

Περιλήψεις - Πρόγραμμα

Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου, Παρασκευή 22 Οκτωβρίου 2010
Αίθουσα: Δ7, Ώρα έναρξης: 9:00 π.μ.

Θεόδωρος Ελευθεράκης
Λέκτορας

**Ο εκδημοκρατισμός του ελληνικού σχολείου
με εργαλείο το διάλογο**

Ο εκδημοκρατισμός του σχολείου πρέπει να υφανθεί σε τρία επίπεδα: σ' αυτό της εκπαιδευτικής πολιτικής, της σχολικής κοινότητας και της σχολικής τάξης. Ο διάλογος και η χρήση του, με διάφορους τρόπους, και στα τρία αυτά επίπεδα δίνει τη δυνατότητα της αρραγούς και περίτεχνης ύφανσης του δημοκρατικού εκπαιδευτικού συστήματος μιας ευρωπαϊκής χώρας, όπως είναι και η Ελλάδα.

Σε πολιτικό και σε σχολικό επίπεδο θα πρέπει να υπάρχουν οι απαραίτητες δημοκρατικές δομές και διαδικασίες που θα εξασφαλίσουν τις προϋποθέσεις για τη δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των νέων. Τα ατομικά πρότυπα των 'σημαντικών άλλων' και τα ομαδικά πρότυπα στο σχολείο και την οικογένεια βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση, δηλαδή στη δημιουργία ατόμων με κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες, με πανανθρώπινες αξίες και στάσεις ζωής. Οι σχολικές δραστηριότητες, επίσης, που στηρίζονται στη συνεργασία και το διάλογο είναι ικανές να καλλιεργήσουν, έμπρακτα και βιωματικά, μια ώριμη δημοκρατική κοινωνικοπολιτική προσωπικότητα με ανεπτυγμένες «στοχαστικές δεξιότητες».

Με ποιο τρόπο η τέχνη του ουσιαστικού διαλόγου μπορεί να βοηθήσει το ελληνικό σχολείο στην περαιτέρω πορεία εκδημοκρατισμού του, μετά μάλιστα από το διεθνή και τον ελληνικό προβληματισμό των τελευταίων δεκαετιών; Στην εισήγηση αυτή θα επιχειρηθεί να προσεγγιστεί η ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα με γνώμονα το ερώτημα αυτό.

Αλέξανδρος Θεοδωρίδης
Λέκτορας

**Η δυνατότητα της διαπαιδαγώγησης ενός κριτικά σκεπτόμενου ανθρώπου
και τα Προγράμματα Σπουδών της ελληνικής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης**

Η προγραμματική σκοποθεσία τόσο του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών όσο και των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών που αφορούν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στη χώρα μας φαίνεται να συντονίζεται με τους στόχους του φιλοσοφικού-παιδαγωγικού κινήματος *Φιλοσοφία για/με παιδιά*. Στα προγράμματα αυτά εξαιρείται η σημασία της διερώτησης, της αμφισβήτησης, της κριτικής σκέψης, του ελεύθερου φρονήματος, ενώ το περιβάλλον της πρωτοβάθμιας τάξης νοείται ως ένα κατ' εξοχήν ερευνητικό περιβάλλον, που θα πρέπει να διέπεται από ένα πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης. Ωστόσο, αυτό που οι συντάκτες των προγραμμάτων παρακάμπτον είναι το θεμελιώδες ερώτημα εάν το ανθρωπολογικό πλαίσιο εντός του οποίου αρθρώνεται η παιδαγωγική σχέση εκπαιδευτικού – μαθητή ευνοεί την επίτευξη αυτών των στόχων.

Σήμερα ακόμα και μια πρόχειρη ματιά στον κόσμο που εγκαθιδρύουν οι λεγόμενες δυτικές κοινωνίες είναι αρκετή για να μας πείσει ότι οι κατ' εξοχήν διαθέσιμες σημασίες, τις οποίες καλείται διά του παιδαγωγού να ενσαρκώσει ο παιδαγωγούμενος, προκειμένου να εξανθρωπισθεί, να πάρει δηλαδή τη μορφή ενός κοινωνικού ατόμου που ταιριάζει ακριβώς σε μια κοινωνία έτσι ώστε αυτή να μπορεί να αναπαραχθεί, δεν είναι αυτές που προτάσσουν οι συντάκτες των προγραμμάτων σπουδών, αλλά, αντιθέτως, αυτές που εκφράζουν την πολύπλευρη κρίση των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών· κρίση η οποία καθιστά επισφαλή ακόμα και την ίδια τη διαδικασία ταύτισης, καθώς σήμερα φαίνεται να καθίσταται αδύνατη ακόμα και η

συγκρότηση μιας αυτοπαράστασης της κοινωνίας ως εστίας νοήματος και αξίας, ως ενταγμένης σε μια μελλοντική ιστορία, που να είναι η ίδια προικισμένη με νόημα.

Εάν αυτό που ισχυριζόμαστε αληθεύει, γίνεται αμέσως κατανοητό ότι η παράκαμψη αυτής της συνθήκης δεν μπορεί παρά να ματαιώνει κάθε προσπάθεια εξόδου από αυτή την κατάσταση, ενισχύοντας μάλιστα την κυρίαρχη πεποίθηση της μεταμοντέρνας εποχής μας ότι ο παρών κόσμος είναι ο καλύτερος δυνατός μέσα στον οποίο μπορούμε να ζήσουμε.

Έλενα Θεοδωροπούλου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Φιλοσοφική κουλτούρα και φιλοσοφική εκπαίδευση: από τη συγγένεια στην ασυμβατότητα

Η ανάπτυξη διαλογικών μορφών μάθησης και διδασκαλίας μέσα στην τάξη, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των σύγχρονων παιδαγωγικών αντιλήψεων, φαίνεται να προτείνεται εξίσου ως ένδειξη, όχημα ή προϋπόθεση μιας ορισμένης προόδου, όσον αφορά στη ενσωμάτωση του φιλοσοφικού στους κόλπους του παιδαγωγικού (ή της ενίσχυσης της οικείωσης του παιδαγωγικού με το φιλοσοφικό), ενσωμάτωση, η οποία, με τη σειρά της, τείνει να προτείνεται ως σημαντική για τη μεγιστοποίηση ποικίλων εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων.

Ωστόσο, η ενδεχόμενη διάκριση ανάμεσα στην έννοια της φιλοσοφικής παιδείας και κουλτούρας και σε εκείνη της φιλοσοφικής εκπαίδευσης, διαμορφώνει και εισάγει ένα διαμεσολαβητικό όσο και κριτικό συλλογισμό έναντι αυτής της προωθούμενης ανάπτυξης ως μοχλού για την προώθηση φιλοσοφικών διαφερόντων.

Ερωτήματα που αφορούν σε διαδικασίες διολίσθησης από τη φιλοσοφική κουλτούρα στη φιλοσοφική εκπαίδευση (και αντίστροφα), στο βαθμό όπου η παραπάνω διάκριση αποκτά νόημα τόσο για τη φιλοσοφία όσο και για την εκπαίδευση (αλλά και για τις μορφές τις οποίες είναι δυνατόν να πάρει η συνάρτησή τους) ή σε διαδικασίες σύγχυσης των δύο εννοιών (και των παιδαγωγικών πραγματικοτήτων που τους αντιστοιχούν), είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε περαιτέρω διευκρινίσεις για την κατανόηση του διακυβεύματος, το οποίο συνιστά η εισαγωγή της φιλοσοφίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Καναβούρας Αντώνιος
Υποψήφιος Διδάκτωρ Φιλοσοφίας

Οι απαρχές του φιλοσοφικού διαλόγου στην κοινότητα διερεύνησης: ο σχηματισμός εννοιών στο πλαίσιο της σχολικής τάξης

Πρωταρχικός σκοπός της φιλοσοφικής έρευνας, άρα και της κοινότητας διερεύνησης, είναι η διαμόρφωση καθαρής αντίληψης των εννοιών, δηλαδή των λογικών κατηγοριών που συγκροτούν τη σκέψη μας. Γι' αυτό και κάθε έννοια πρέπει να μελετάται σε συσχετισμό με άλλες έννοιες που συγγενεύουν με αυτήν ή αποτελούν την άρνησή της. Η φιλοσοφική έρευνα, ωστόσο, δε σταματά με την αποσαφήνιση εννοιών και με την κριτική εξέταση επιχειρημάτων, θεωριών και υποθέσεων, αλλά ανοίγει το εύρος των φιλοσοφικών αναζητήσεων, αναδεικνύοντας την πρακτική αξία του διαλόγου στη σχολική τάξη. Μόνο η κοινότητα έρευνας, έτσι όπως διαμορφώνεται στο πλαίσιο του προγράμματος *Φιλοσοφία για Παιδιά*, επιτρέπει στα παιδιά να συγκρίνουν τις ιδέες και τις εμπειρίες τους, να δικαιολογούν τις κρίσεις

τους, να συνειδητοποιούν τις επιπλοκές και τις συνέπειες μιας ιδέας. Στο βαθμό, μάλιστα, που αποτελεί τον τόπο επεξεργασίας μιας ηθικής του διαλόγου, ακόμα κι αν αναπτύσσεται στους κόλπους των παραδοσιακών εκπαιδευτικών συστημάτων, επιτρέπει στα παιδιά να αναδιατυπώνουν την οπτική γωνία του συνομιλητή τους, να συλλαμβάνουν και να διατυπώνουν προσωπικές σκέψεις και έννοιες (αληθινή ακρόαση και ενσυναίσθηση), να αιτιολογούν και να ερμηνεύουν τα επιχειρήματά τους κατά την υποστήριξη φιλοσοφικών προβληματισμών, όπως αυτοί προκύπτουν στα πλαίσια μιας φιλοσοφικής συζήτησης.

Γρηγόρης Καραφύλλης
Καθηγητής Φιλοσοφίας

Φιλοσοφία και παιδιά: Δυσκαμψία και ανοικτότητα μιας σχέσης

Στην εισήγησή μου εξετάζω και επαναθεωρώ το πλαίσιο ύπαρξης και λειτουργίας της φιλοσοφίας για παιδιά. Ακριβέστερα, θέλω να ενισχύσω τη θέση που τάσσεται υπέρ της δυνατότητας των παιδιών να φιλοσοφούν ή να εκφράζονται φιλοσοφικά. Θα επιχειρήσω να επιστρατεύσω επιχειρήματα από την κοινωνική και κυρίως από την εκπαιδευτική πραγματικότητα που θα δυναμοποιήσουν την ύπαρξη μιας εύρυθμης σχέσης μεταξύ των δύο παραγόντων. Τα παιδιά φιλοσοφούν στο δικό τους επίπεδο και με άλλο τρόπο, διαφορετικό από εκείνον των μεγάλων που πρέπει πρωτίστως να κατανοούν έννοιες. Τα παιδιά ζουν στον ίδιο κόσμο με τους ενήλικες και άρα, για να υπάρχουν επικοινωνιακά, πρέπει να προσλαμβάνουν και να καταλαβαίνουν τον συγκεκριμένο κόσμο. Αυτό μπορεί να γίνει και ασφαλώς γίνεται. Εκείνο όμως που δεν πρέπει να είναι επιδιωκτέο - και είναι αδύνατον φυσικά να γίνει - είναι η απαίτηση να κατανοούν τα παιδιά τον νοητικό κόσμο των μεγάλων. Αυτό συνιστά για πολλούς το αδιέξοδο και μεταφράζεται ως αδυναμία των παιδιών να φιλοσοφούν. Θέση την οποία εμείς, κατά τον παραπάνω συλλογισμό μας, δεν ασπαζόμαστε, αλλά τουναντίον επενδύουμε στη δυνατότητα του φιλοσοφείν των παιδιών.

Σοφία Νικολιδάκη
Υποψήφια διδάκτωρ

Τα διαφορετικά ερεθίσματα και οι πιθανοί τρόποι προσέγγισής τους στο χώρο της Φιλοσοφίας για παιδιά

Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι να προσδιορίσει τα διαφορετικά ερεθίσματα και τους πιθανούς τρόπους προσέγγισής τους όταν κάνουμε φιλοσοφία με παιδιά. Η δομή της παρουσίασης έχει ως εξής: Καταρχήν, επεξηγείται τι σημαίνει ο όρος φιλοσοφία για παιδιά. Στη συνέχεια εξετάζεται γιατί είναι απαραίτητη η ύπαρξη ερεθισμάτων ώστε να κάνουμε φιλοσοφία με τα παιδιά και τι είδους ερεθίσματα μπορεί να είναι αυτά. Θα αναφερθώ συνοπτικά στα διαφορετικά ερεθίσματα που έχουν χρησιμοποιηθεί στο χώρο της φιλοσοφίας για παιδιά, τα οποία ανήκουν σε δυο ευρείες κατηγορίες: α) εκείνα που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για φιλοσοφία με παιδιά, όπως είναι τα εγχειρίδια και οι ιστορίες των Matthew Lipman και Ann Margaret Sharp και β) εκείνα που δεν έχουν σχεδιαστεί για φιλοσοφία με παιδιά αλλά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για αυτό το λόγο, όπως είναι η παιδική λογοτεχνία, διάφορα μουσικά κομμάτια, έργα τέχνης, εικόνες και όλα τα ερεθίσματα που φέρει το παιδί από την καθημερινή του εμπειρία. Η παρουσίαση ολοκληρώνεται με τη χρήση διαγραμμάτων Venn τα οποία παρουσιάζουν τους πιθανούς τρόπους ενασχόλησης με

ένα ερέθισμα σε μια κοινότητα φιλοσοφικής αναζήτησης που αποτελείται από τον εκπαιδευτικό και τα παιδιά.

Γιάννης Τζαβάρας
Καθηγητής Φιλοσοφίας

**Η στοχαστική διαλογική δραστηριότητα ως έξοχη ευκαιρία
για εκδημοκρατισμό του σχολικού Αναλυτικού Προγράμματος**

Το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα (Α.Π.) είναι ένα βασικό εργαλείο, με το οποίο η σημερινή κοινωνία επιτυγχάνει τη χειραγώγηση των παιδιών προς την ανεξέταστη υπακοή σε κανόνες που έχουν προαποφασιστεί. Οι μελλοντικοί πολίτες ανατρέφονται με την αντίληψη ότι υπάρχουν κάποιοι ειδήμονες ειδικευμένοι στο να καθορίζουν το τι και πώς πρέπει να λαμβάνει χώρα στην καθημερινή τους ζωή. Με μια τέτοια ανατροπή εξασφαλίζεται η μελλοντική εγκατάλειψη όλων των πολιτικών αποφάσεων στην κομματική ολιγαρχία που μας «αντιπροσωπεύει».

Η τακτικά διεξαγόμενη μέσα στη σχολική τάξη στοχαστική διαλογική δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει ένα θεμελιώδες αντίβαρο στο ετοιμοπαράδοτο Α.Π. Με την προϋπόθεση ότι το Α.Π. ορίζει α) τους μαθησιακούς στόχους, β) τα υπό εκμάθηση περιεχόμενα, γ) τις διδακτικές μεθόδους, και δ) τον έλεγχο επίτευξης των μαθησιακών στόχων, ο διάλογος μαθητών-δασκάλων μπορεί να αναλάβει τον καθορισμό και των τεσσάρων αυτών δομικών στοιχείων, μέσα σε κάποια πλαίσια ανάλογα με την εκάστοτε ηλικιακή ωριμότητα των παιδιών.

Ο στοχαστικός διάλογος μαθητών-δασκάλων δεν μπορεί να αρκείται στην εννοιολογική επεξεργασία παραμυθιών, αλλά οφείλει να αναλάβει την αυτοδιαχείριση της καθημερινής σχολικής απασχόλησης και κατ' επέκταση την κριτική αντιμετώπιση του κοινωνικού γίνεσθαι. Μεταξύ άλλων καλείται να θεραπεύσει δυναμικά και τα χρόνια ελαττώματα του Α.Π., όπως είναι η διάταξη των υπό εκμάθηση περιεχομένων κατά μαθήματα (και όχι κατά διαθεματικές ενότητες, όπως προοιωνίζεται το επονομαζόμενο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο του σχολικού προγράμματος).

Σοφία Χατζηστεφανίδου
Επίκουρη Καθηγήτρια

**Το κίνημα «Φιλοσοφία για Παιδιά» (P4C) ως μελέτη περίπτωσης
διεθνούς διάχυσης μιας καινοτομικής σχολικής πρακτικής**

Σαράντα χρόνια ζωής μετράει το παιδαγωγικό κίνημα *Φιλοσοφία για Παιδιά* (Philosophy for Children ή P4C), το οποίο επιδιώκει τη διεύρυνση της Φιλοσοφίας, όχι με την παραδοσιακή της μορφή, αλλά ως εφαρμοσμένη διδακτική μεθοδολογία, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, μη εξαιρουμένου και αυτού του χώρου της προσχολικής αγωγής. Η δημιουργία, στα 1970, του πρώτου αναλυτικού προγράμματος Φιλοσοφίας για Παιδιά από τον αμερικανό φιλόσοφο Matthew Lipman ήταν μόνον η αρχή. Αντλώντας έμπνευση από το χώρο της Φιλοσοφίας και λαμβάνοντας υπόψη του θεωρίες της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, το κίνημα P4C συνιστά μια καινοτομική σχολική πρακτική, στα θεμέλια της οποίας ανιχνεύονται μετανεωτερικές αντιλήψεις για τις δυνατότητες και τα όρια της παιδικής σκέψης, καθώς και το ρόλο της εκπαίδευσης στη διαμόρφωσή της. Η παρούσα εργασία μελετά το ιστορικό διάχυσης του κινήματος αυτού σε διεθνές επίπεδο, μέσα από τη σταδιακή συγκρότηση μιας διακριτής επιστημονικής κοινότητας και των δικτύων της, που

ασπάζονται και προωθούν τις αρχές και τους στόχους του. Για την ερμηνεία του φαινομένου θα χρησιμοποιηθούν στοιχεία της γενικής θεωρίας διάχυσης καινοτομιών (*Diffusion of innovations*) του Everett M. Rogers. Θα γίνει εστίαση σε τέσσερις παράγοντες: 1) Την ίδια την καινοτομική πρακτική. 2) Τα δίκτυα επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται για τη διάχυσή της. 3) Τον παράγοντα χρόνος. 4) Τη φύση της κοινωνίας στην οποία εισάγεται η καινοτομική πρακτική.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΑΔΑΣ

9:00-9:15 Προσέλευση των συνέδρων – Εγγραφή
9:15-9:30 Χαιρετισμοί

1^η Συνεδρία

Πρόεδρος: Γιάννης Τζαβάρας

9:30-9:55 **Γρηγόρης Καραφύλλης**, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:
«Φιλοσοφία και παιδιά: δυσκαμψία και ανοικτότητα μιας σχέσης»
9:55-10:20 **Έλενα Θεοδοροπούλου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Αιγαίου: «Φιλοσοφική κουλτούρα και φιλοσοφική εκπαίδευση: από τη
συγγένεια στην ασυμβατότητα»
10:20-10:45 **Σοφία Χατζηστεφανίδου**, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης:
«Το κίνημα ‘Φιλοσοφία για Παιδιά’ (P4C) ως μελέτη περίπτωσης διεθνούς
διάχυσης μιας καινοτομικής σχολικής πρακτικής»
10:45-11:10 **Αντώνης Καναβούρας**, Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:
«Οι απαρχές του φιλοσοφικού διαλόγου στην κοινότητα διερεύνησης: ο
σηματισμός εννοιών στο πλαίσιο της σχολικής τάξης»
11:10-11:30 Συζήτηση

Διάλειμμα – Καφές

2^η Συνεδρία

Πρόεδρος: Γρηγόρης Καραφύλλης

12:00-12:25 **Θεόδωρος Ελευθεράκης**, Λέκτορας Πανεπιστημίου Κρήτης: «Ο
εκδημοκρατισμός του ελληνικού σχολείου με εργαλείο το διάλογο»
12:25-12:50 **Γιάννης Τζαβάρας**, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης: «Η στοχαστική
διαλογική δραστηριότητα ως έξοχη ευκαιρία για εκδημοκρατισμό του
σχολικού Αναλυτικού Προγράμματος»
12:50-13:15 **Αλέξανδρος Θεοδορίδης**, Λέκτορας Πανεπιστημίου Θράκης: «Η
δυνατότητα της διαπαιδαγώγησης ενός κριτικά σκεπτόμενου ανθρώπου και
τα Προγράμματα Σπουδών της ελληνικής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης»
13:15-13:40 **Σοφία Νικολιδάκη**, Υποψήφια Διδάκτωρ, University of Wales, Newport:
«Τα διαφορετικά ερεθίσματα και οι πιθανοί τρόποι προσέγγισής τους στο
χώρο της Φιλοσοφίας για παιδιά»
13:40-14:00 Συζήτηση
14:00-14:40 **Συζήτηση στρογγυλής τράπεζας** με θέμα:
«Το μέλλον της Φιλοσοφίας για Παιδιά στην Ελλάδα»

Διοργανωτής: Γιάννης Τζαβάρας, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Παιδαγωγικό Τμήμα
Προσχολικής Εκπαίδευσης, Τηλ.: 28310-77658, Κιν.: 6945953220

Γραμματειακή υποστήριξη: Αλεξία Διονυσοπούλου, Γραμματέας Διδασκαλείου Νηπιαγωγών Κρήτης,
Τηλ.: 28310-77706

